

Muhibbî, *Nefhatü'r-Reyhâne*, V, 10; a.mlf., *Zeylû Nefhatü'r-Reyhâne*, s. 347; İbn Humeyd, *es-Sü-hubû'l-vâbile 'alâ darâ'i ihâ'l-Hanâbile* (nşr. Bekir b. Abdullah Ebû Zeyd – Abdurrahman b. Süleyman el-Useymîn), Beirut 1416/1996, II, 793; *Fihristü'l-Kütübâneti'l-Hidîviyye*, I, 196-197; Brockelmann, *GAL*, II, 138; *Suppl.*, II, 140; *Hedîyyetü'l-ârifîn*, I, 794; Abdülhâyh el-Kettâni, *Fih-risü'l-fehâris*, I, 340-341; Nüveyhiz, *Mu'cemu'l-müfessîrin*, s. 389; Salâh M. el-Hiyemî, *Fîhrîsü mahtûtâti Dâri'l-kütübî'z-Zâhirîye: 'Ulûmû'l-Kur'ânî'l-Kerîm*, Dîmaşk 1405/1984, III, 385-391; Zirikî, *el-A'lâm* (Fethullah), V, 58; Suûd b. Abdullah el-Fenîsân, *Âsârû'l-Hanâbile fi 'ulûmî'l-Kur'ân*, Îskenderîye 1409, s. 152-153; *el-Fihri-sü's-sâmi': 'Ulûmû'l-Kur'ân, mahtûtâti'l-tefsîr ve 'ulûmîh* (nşr. el-Mecmâ'u'l-melekî), Amman 1989, I, 490-497; Ömer Rîzâ Kehhâle, *Mu'cemu'l-mü'ellîfîn*, Beyrut 1414/1993, II, 568; M. Münîr Abdulfettâh el-Hâyîk, *Tefsîrî'l-Lübâb min 'ulûmî'l-Kitâb*, [baskı yeri yok] 1419/1998, Câmiâtü Ümmüdürmân el-İslâmiyye, I-II, İSAM Ktp., nr. 88957-88958; M. Tâhir Bencâbir, *Neylî's-sâ'i'rîn fi tabâkâti'l-müfessîrin*, Bencâbir / Pakistan 1421/2000, s. 299-300; Abdullah b. Muhammed b. Ahmed et-Târikî, *Mu'cemu muşânnefâti'l-Hanâbile*, Riyad 1422/2001, IV, 366-367; Bekir b. Abdullah Ebû Zeyd, *'Ulûmâ'u'l-Hanâbile*, Demmâm 1422, s. 348; *Mu'cemu'l-mahtûtâti'l-mevcûde fi mektebatî İstânbul ve Ânâtûlî*, [baskı yeri ve tarihi yok] (haz. Ali Rıza Karabulut), II, 1021; Abdullah b. Umeyr b. Abdullâh el-Husayn, *İhtiyârâtü İbn 'Âdil en-nahvîyye fi kitâbi'l-Lübâb fi 'ulûmî'l-Kitâb min evveli sûreti'l-Fâtiha ilâ nihâyeti sûreti'n-Nisâ'* (doktora tezi, 1430), Câmiâtü Ümmî'l-kurâ; M. Râgîb et-Tabbâh, "Terceme mefkûde", *MMİADm.*, XX (1396/1976), s. 381-383; Muhammed b. Abdurrahman eş-Şâyi', "İbn 'Âdil ve tefsîrîhü'l-Lübâb fi 'ulûmî'l-Kitâb", *Mecelleti Câmi'ati'l-İmâm Muhammed b. Suûd el-İslâmiyye*, sy. 17, Riyad 1417/1996, s. 13-42; Ahmet Özal, "İbn 'Âdil", *Mv.AU*, XX, 65-69.

 AHMET ÖZEL

İBN AHÎ HİZÂM (ابن أخي حزام)

Nâsırîddin Muhammed b. Ya'kûb
b. Ahî Hizâm el-Huttelî
(III./IX. yüzyıl)

İslâm dünyasında baytarılıkla ilgili
ilk telif kitabı'nın yazarı.

Hayatına dair bilgi yok denecek kadar azdır. Nisbesi, Ceyhun nehrinin kuzeyindeki Penc ve Vahş nehirlerinin arasında kalan Huttel şehrinde gelmektedir. İbnü'n-Nedîm, İbn Ahî Hizâm'ın Abbâsi Halifesi Mûtevekkîl-Allellâh'ın teşvíkiyle baytarılık konusunda bir kitap yazdığını belirtir (*el-Fihrist*, s. 377). Taberî ise 251 (865) yılina dair olayları anlatırken onun ismini, Enbâr bölgesindeki bir savaşta Hüseyin b. İsmâîl'in yanında 1000 kişilik birlikte komuta eden iki kumandanın biri olarak verir (*Târih*, IX, 319-320). Kendisine nisbet olunan biniciliğe dair eserin

bir nüshasının sonunda (Nuruosmaniye Ktp., nr. 3915, vr. 58^a) müstensih, İbn Ahî Hizâm'ın Mu'tazid-Billâh'ın at yetiştircisi olduğunu söyler. Bu bilgi doğru kabul edilirse onun Mûtevekkîl'den itibaren Abbâsi halifelerinin mîrâhuru (*reüsü'l-ıstabl*) olduğu sonucuna varılabilir.

Baytarlık ve binicilikle ilgili çalışmaları günümüzde kadar gelen İbn Ahî Hizâm'ın en önemli eseri *Kitâbü'l-Hayl ve'l-fürûsiyye ve'l-baytara*'dır (bazı nüshalarда *Kitâbü'l-Hayl ve'l-fürûsiyye*, *Kitâbü'l-Fürûsiyye ve'l-baytara min kîbelî'l-ṭib ve umûri's-sâltâna*, *Kitâbün Câmi' fi'l-baytara* olarak geçmektedir). Otuz babdan oluşan eserde müellif öncelikle cihadın ve biniciliğin faziletini belirtmiş, ardından atların dişleri, cins atların nitelikleri, renkleri, organlarının isimleri, atın eğitim ve yetiştirilmesi, doğumunu ve doğum sonrası kusurlarını anlattıktan sonra atların hastalık ve tedavilerine geniş bir bölüm ayırmıştır. Son bölümde yılan, akrep gibi haşaratın atları sokmasıyla deve, şıgır ve koynulara ait hastalıkların tedavisinden bahsedilir, ayrıca katır ve merkep hakkında bilgi verilir (Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 2898, 2899, 3607; Hafîd Efendi, nr. 257; Beyazıt Devlet Ktp., Veliyyüddin Efendi, nr. 3174).

İbn Ahî Hizâm'a nisbet edilen, ancak *Kitâbü'l-Hayl*'dan ayrı birer eser olup olmadığı bilinmeyen *Kitâbü'l-Fürûsiyye ve şiyâti'l-hayl ile Kitâb fi Ma'rife-ti'r-remy bi'n-nûşşâb ve âleti'l-ħarb ve envâ'i vücûhi'r-remy ve şûrûtihî ve aħvâliħî* adlı iki eserin nüshaları Küttûphane kayıtlarında bulunmaktadır

(Süleymaniye Ktp., Fâtih, nr. 3513; Köprülü Ktp., nr. 36; Nuruosmaniye Ktp., nr. 3915; TSMK, III. Ahmed, nr. 2515). Ahmed b. Muhammed b. Ebû Kutayre tarafından Fâtîmî Halifesi Azîz-Billâh Nîzâr b. Meâd (ö. 386/996) adına kaleme alınan, ancak daha sonra Memlûkler zamanında İbn Ahî Hizâm'a nisbet edilen *Kitâbü'l-Fürûsiyye*'nin (bazı kaynaklarda *Kitâbü'l-Hayl ve şifâtûhâ ve elvânûhâ ve şiyâtûhâ ve aħlâmûhâ ve īlācûhâ*) mevcut bir nüshaşı IV. (X.) yüzyılda yazılmış olmalıdır (Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 3705).

BİBLİYOGRAFYA :

Taberî, *Târih* (Ebû'l-Fazl), IX, 319-320; İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist* (Teceddûd), s. 377; Yâkût, *Mu'cemu'l-bûldân*, II, 346-347; Brockelmann, *GAL*, I, 282; *Suppl.*, I, 432-433; Sezgin, *GAS*, III, 375; Zirikî, *el-A'lâm* (Fethullah), VII, 145; Kasım Kirbyik, "Baytarlık", *Dâ*, V, 278-279; M. Zü-heyr el-Bâbâ - M. İsâ Sâlihiyye, "İbn Ahî Hizâm", *Mv.AU*, VI, 362-366.

 M. CÜNEYT KAYA

İBN ATIYYE el-AVFİ (ابن عطيه الوفي)

Ebü'l-Feth Şemsüddîn (Fethuddîn) Mu-hammed b. Muhammed b. Ali el-Avfî el-Îskenderî el-Mizzî (ö. 906/1501)

Kesfî'l-beyân adlı
ansiklopedik eserin müellifi,
Misrlî Şâfiî alîimi ve mutasavvif.

10 Muârem 818'de (22 Mart 1415) Îskenderîye'de doğdu. Kendisinden bu tarihte veya muâreminin başında doğduğu dair rivayetler nakledilir. Atalarından Atiyye'ye nisbetle İbn Atiyye diye anılır. *el-Huccetü'r-râciha* adlı eserinde

İbn Ahî Hizâm'ın
Kitâbü'l-Hayl
ve'l-fürûsiyye
ve'l-baytara adlı
eserinin
unvan sayfasıyla
ilk sayfası
(Beyazıt
Devlet Ktp.,
Veliyyüddin
Efendi,
nr. 3174)

